

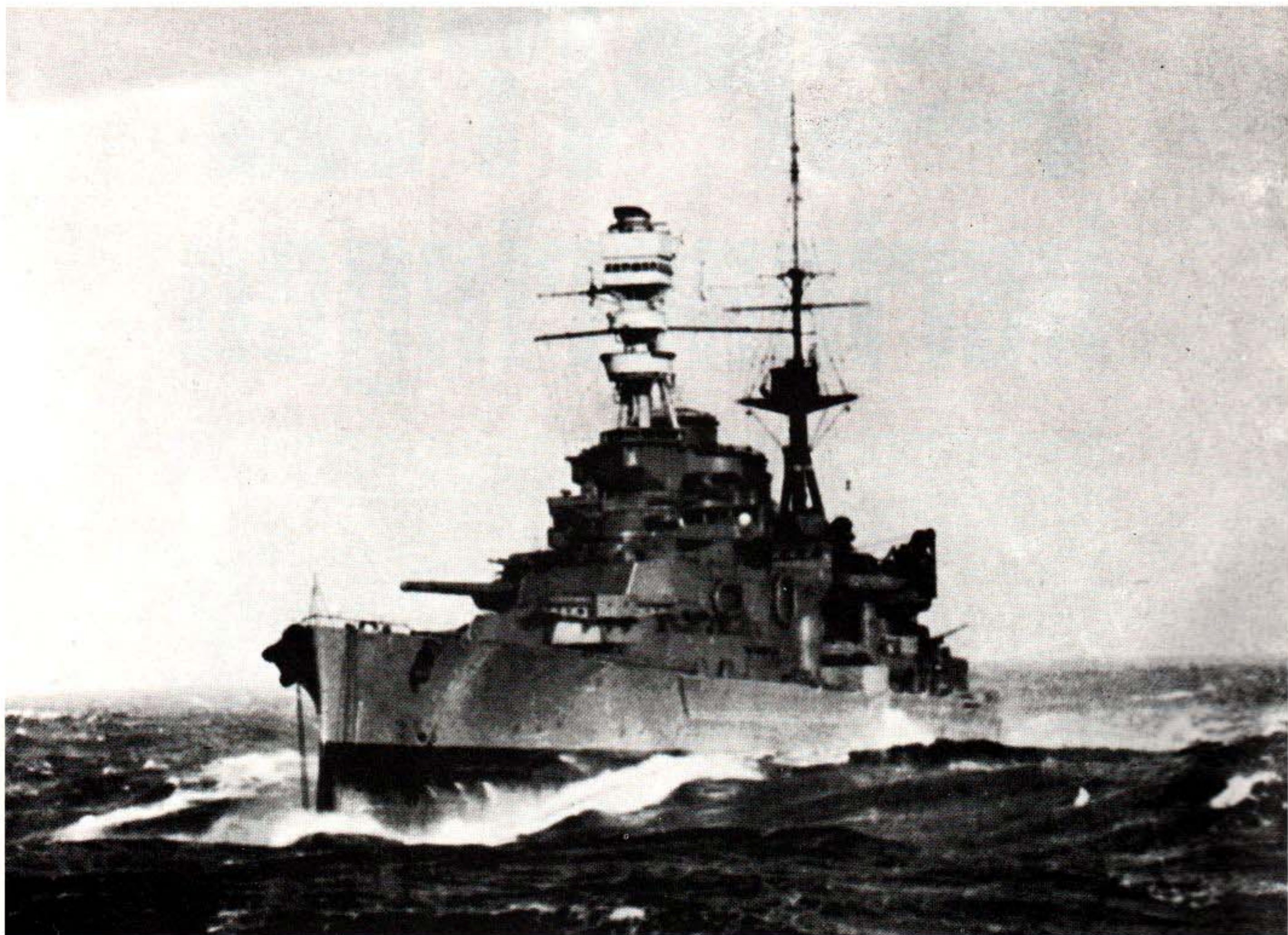
SNIL **herinneringen**

door **HENK DE WIT**

3

De Capitulatie

De Britse slagkruiser 'Repulse', die op 2 december 1941 samen met de 'Prince of Wales' in Singapore arriveerde dateerde nog uit de Eerste Wereldoorlog.

"Het Koninklijk Nederlands Indische Leger" heeft opgehouden als eenheid te bestaan". Dat waren de laatste woorden die wij te horen kregen toen we teruggetrokken waren tot in het Tengergebergte op Oost Java.

Deze verklaring hield in, dat Nederlands Indië zich onvoorwaardelijk overgaf aan het Keizerrijk Japan.

Wij hadden vele dagen en nachten achter de rug dat we opgejaagd en aangevallen werden door een oppermachtig Japans leger. Geen eten, niet kunnen slapen, zelfs geen sigaretje om de zenuwen te kalmeren. Wel doden en gewonden bij een direct treffen in Babat met een Japanse tankaanval en aanvallen vanuit de lucht. We trokken terug op de stelling Porong tussen Soerabaya en Malang. Onze gelederen waren flink uitgedund door verliezen en tientallen vermisten. In de stelling Porong hoopten we een beetje tot rust te komen, maar na enkele uren begon ook daar weer de ellende.

Aanvallen vanuit de lucht, kanongebulder, allerlei berichten dat er een enorme Japanse macht op komst was. Er werden maatregelen genomen om verder terug te trekken en na enkele angstige en spannende uren werden we op vrachtauto's vervoerd naar het Tengergebergte op Oost Java, bij ons welbekend van Patrouilles en meerdaagse oefeningen. Nu werd het een trieste afgang want toen we vanuit het Tengergebergte plannen gingen maken om een guerillastrijd te gaan voeren, kwam het onherroepelijke bericht dat het K.N.I.L. opgehouden had als eenheid te bestaan.

Door Japanse dreigementen om steden als Bandoeng met de grond gelijk te maken, was een onvoorwaardelijke overgave het gevolg. Het levensgevaar voor vrouwen en kinderen was zo groot dat ook Nederlands Indië het hoofd moest buigen voor deze overmachtige vijand. Niets had mogen baten. Ook niet de heroïsche strijd die onze Marine samen

met de geallieerde bondgenoten had gevoerd. Vechtend waren zij eervol ten onder gegaan in de Javazee. Onze trotse schepen zoals Hr.Ms. De Ruyter, De Kortenaer (torpedobootjager), Hr.Ms. Java, H.M.S. Exeter (Br), Houston (U.S.A.), H.M.A.S. Perth (Austr.) en nog vele anderen hadden in de laatste poging een landing op Java te verhinderen de ongelijke strijd verloren.

Onze luchtmacht had al de nodige verliezen geleden bij de verdediging van Singapore en het restant kreeg opdracht naar Australië uit te wijken om van daaruit de strijd voort te zetten.

En het leger, het eens zo roemruchte KNIL, was veel te zwak om een eiland als Java te verdedigen. Het vormen van een lang front was onmogelijk, daar men niet genoeg mensen had. Kilometers afstand waren er tussen bepaalde stellingen, zodat er gaten ontstonden waar de jappen gewoon zonder tegenstand konden oprukken. De politiek van "het gebroken geweertje" werd in deze ellendige dagen duidelijk zichtbaar. Wel waren de KNIL-mannen bereid om vanuit de bergen verder te strijden, maar toen kwam het eerdergenoemde onherroepelijke bericht.

Even gingen mijn gedachten terug naar het roemruchte verleden van het KNIL. De gevechten op Atjeh, de expedities naar Bali, Lombok, Borneo en vele andere gebieden, duizenden kilometers van elkaar verwijderd, ver afgelegen en moeilijk te bereiken eilandjes.

Overal had het KNIL zijn gezicht laten zien, hadden de Hollandse overheersers hun stempel gedrukt op ontwikkeling, hygiëne, gezondheidszorg, scholen en kerken. Ruim driehonderd jaar koloniaal bewind met zijn goede en slechte kanten. Maar van een ding was ik overtuigd, Nederland had ook heel veel goed gedaan. De inheemse bevolking had in zijn totale ontwikkeling een prima baas gehad, die verder had gedacht dan alleen maar profiteren, en nu was het voorbij.

Het KNIL dat alleen maar een politionele taak had, was niet ingesteld op een buitenlandse vijand. Orde en vrede in eigen gebied, dat was de opdracht geweest. Maar wat wil je. Als er een buitenlandse vijand komt opdagen en als je dan ook nog over bondgenoten beschikt zoals Amerika, Engeland, Australië en China, dan durf je als politioneel leger wel mee te doen met zulke grote broers. De grootste broer, Amerika, werd al

Een viermotorig Amerikaans 'Vliegend Fort' bij een Japanse aanval op een vliegveld op Java in brand geschoten.

half verslagen door de verraderlijke Japanse aanval op Pearl Harbour. Engeland had zijn handen vol in Europa en toen zij toch nog twee machtige oorlogsschepen "The Prince of Wales" en de "Repulse" naar Singapore stuurden, werden deze in no-time door de Jappen de grond ingeboord en Singapore ging een roemloos einde tegemoet.

China had al zo'n acht jaar oorlog achter de rug en was het oefenterrein geweest voor het Japanse leger. Australië, dat dapper meevocht, was het volgende stuk dat door de Japanse schaakmeesters genomen moest worden.

Maar gelukkig is dat nooit gelukt. Zowel Duitsland als Japen maakten na hun snelle opmars dezelfde fout. Hitler ging niet door naar Groot Brittanië en de Jappen gingen niet door naar Australië.

Maar dit alles nam niet weg dat het in Indië een chaotische toestand was geworden. Nadat het KNIL gecapituleerd had en de manschappen door de Jappen achter het prikkeldraad waren gezet, was het een zoeken van vrouwen naar hun mannen, van kinderen die hun ouders kwijt waren. Een gefrustreerde inheemse bevolking, die nog niet precies wist wat er aan de hand was. De een probeerde de Hollanders nog te helpen, de ander ging al met zijn duim naar beneden staan. Daar tussendoor allerlei Japanners, die van hoog tot laag door het dulle heen waren en als echte overwinnaars tekeer gingen. Zij vloekten en tierden en sloegen erop los. Zij eisten eerbiedige houdingen en verzamelden allerlei voorwerpen, die zij in het verleden niet gekend hadden zoals Parkerpennen, horloges, sieraden en vooral ook ringen. Eerst probeerden zij op een redelijke manier handel te drijven, maar als zij hun zin niet kregen vielen er dikwijls klappen en was beroving een veel voorkomende gebeurtenis. Tussen dit alles door probeerden de Jappen vriendelijk te zijn tegen de kinderen, de enige psychologische zet die misschien nog wat zoden aan de dijk zette.

Nadat in eerste instantie alle militairen waren opgesloten, werden de inheemse soldaten weer vrij gelaten als zij lopend over de Nederlandse driekleur hun vrijheid tegemoet wilden treden. De meeste soldaten deden dat, maar de Ambonezen en ook vele Menadonezen bleven Nederland trouw en vertikten het om op deze wijze hun Koningin te beledigen. Door hun donkere huidskleur hebben vele Ambonezen toch kans gezien vrij te ko-

men en de later uitgereikte verzetskruizen zijn een bewijs geweest van de moed en trouw waarmee deze soldaten sabotage hebben gepleegd en op die manier Nederland bleven verdedigen.

Langzaam maar zeker werd het beeld steeds duidelijker : de hele Europese gemeenschap verdween in kampen, scholen, kazernes en afgesloten stadswijken. De Hollandse vrouwen, die gewend waren in een ruime omgeving te wonen, moesten nu in dezelfde huizen wonen met zes tot acht gezinnen, op elkaar gepakt in slaapkamers waar dikwijls tien kinderen moesten slapen. In keukens waar normaal de baboe stond moesten nu de vrouwen onder elkaar op vreedzame wijze de taken verdelen en zorgen dat er met hun schamele voorraad toch eten op tafel kwam.

Als er ooit een groep vrouwen, allemaal echte dames, getoond heeft wat moed is, dan zijn het deze Hollandse moeders geweest. In de meeste gevallen met enkele kleine kinderen, dikwijls ziek en ondervoed, getreiterd, vernederd, geslagen, geschopt. Met eenzame opsluitingen voor onbenullige feiten. Met het gemis van hun man, waarvan ze in veel gevallen niet eens wisten of hij nog leefde. Hadden zij al grote zoons dan zaten die weer in een ander kamp, zodat bepaalde gezinnen over drie kampen verdeeld zaten. Deze vrouwen hebben getoond, dat de helden uit de oorlogstijd niet alleen bij de mannen gezocht moeten worden, want wat zij als vrouwen hebben moeten doorstaan, grenst aan het ongehoorlijke.

En dan de kinderen. Zij waren gewend volop ruimte te hebben, lekker eten, vrijheid in de ruimste zin van het woord. Nu was er geen speelgoed, tenzij zij het zelf maakten. En rondom deze kinderen de ellende, ziekte, honger en dood als dagelijkse beelden. Daar tussendoor de kampbewakers, Jappen, die hun moeders sloegen en de kinderen aanhaalden of een bloemetje gaven. Uit vele aantekeningen, waarvan ook boeken verschenen zijn, spreken de frustraties, het waarom, het ontwrichte jeugdproces. Jammer, dat er zo weinig interesse bestaat voor dit brok ellende, dit stuk oorlog waar Nederland voor honderd procent bij betrokken was en nu soms reageert alsof er geen Indië bestaan heeft.

Als men nu in 1985 aandacht aan deze zaak besteedt wordt alleen voor de TV de negatieve kant van dit tijdperk belicht. De overlopers en deserteurs, de eenling

waarvan verondersteld wordt dat hij het verkeerd gedaan heeft. En een stel Japanners die als bezetters getiraniseerd hebben en die nu voor de TV mogen vertellen, met welke goede bedoelingen zij Indië veroverd hebben en hoe goed zij geweest zijn in drie en een half jaar barbaarse bezetting. En hoe verkeerd wij, in driehonderdvijftig jaar kolonialisme het gedaan hebben. Dat is het resultaat van het trachten te verduisteren van een stuk koloniale geschiedenis. Er waren ook nog burgerkampen, want niet alleen het leger en de vrouwen, maar de hele Europese gemeenschap werd opgesloten. In welk land is zo iets ooit gebeurd? De burgers, waaronder veel ouderen, werden ook in scholen, kazernes en andere grote gebouwen ondergebracht

en kregen al net zo'n slechte behandeling als de overige gevangenen. Alleen kregen deze mannen ook nog jongens toegevoegd die, omdat zij 16 jaar waren geworden, niet meer bij hun moeder mochten blijven in het vrouwenkamp. Deze totaal uit het lood geslagen jongens hadden het heel moeilijk in de kampen. In dit deeltje heb ik alleen aan willen geven hoe een totale samenleving uit elkaar is gerukt, hoe gezinnen in drieën werden verdeeld en hoe barbaars een bezetter heeft durven omgaan met wetten die gemaakt waren in Genève of door het Rode Kruis.

De twee bombardementen die Kampili moest doorstaan waren verschrikkelijk.

De Indische Families

Naast de Hollandse families waren er ook nog de zogenaamde Indo's. Zij waren honderd procent Nederlander, maar hadden door gemengde huwelijken een getinte huid. Het is de groep Indische Nederlanders die zich later op zo'n voorbeeldige manier hebben gevestigd in ons land dat hun tweede vaderland is geworden. Deze mensen moesten hun hele hebben en houden achterlaten in het land waar zij als Nederlander geboren waren en moesten hier een nieuw leven beginnen. De meesten hadden in Indië een hogere schoolopleiding genoten, hier moesten zij omgeschoold worden om in de fabriek te kunnen werken. Als er ooit een groep mensen zich geruisloos geassimileerd heeft dan zijn het deze tienduizenden Indische Nederlanders geweest. Onder hen zijn veel talentvolle acteurs en artiesten zoals The Blue Diamonds, Wieteke van Dort, Marijke Merckens, Anneke Grönloh, Willem Nijholt, George de Fretes, Caro van Eijck en vele anderen. Ook deze mensen hebben een oorlogsverleden. De vele Indische moeders waarvan de vader en de oudste jongens ook in

de kampen waren opgesloten, mochten dan wel in vrijheid leven, maar dit bracht zoveel problemen met zich mee, dat ook zij alleen maar kunnen spreken over een heel diep dal waar zij doorheen moesten. Door de inheemse bevolking werden zij genegeerd, dikwijls gehoond en veracht, omdat zij ook tot de Nederlanders behoorden. De Jappen lieten hen totaal links liggen, zonder inkomsten, zonder de mogelijkheid om wat te verdienen moesten de moeders veel kindermondjes zien te vullen. In de meeste gevallen gebeurde dit door het verkopen van bezittingen zoals sieraden, kleding en meubels en alles wat maar geld opbracht. Het was in de meeste gevallen maar een schijntje maar er was dan weer eten. Ook deze groep heeft zich op een onvoorstelbare manier door deze barre oorlogstijd moeten worstelen.

Het volgende verhaaltje is dan ook opgedragen aan deze Indische gemeenschap en is maar een kleine afspiegeling van hetgene wat deze mensen hebben moeten doen en moeten verduren, omdat zij ook Nederlanders waren.

NONO en de KENPEITAI

Nono omstreeks 1955.

Nono, een dertienjarige Indische jongen woonde in de buurt van Cheribon. Met zijn ouders en zijn vier jongere broertjes vormden zij zo'n echt degelijk Indisch gezin. Vader, die een goede betrekking had bij het landgerecht zorgde wel dat er niets in het gezin ontbrak. Nono vond het leven dan ook erg mooi.

Het prachtige landschap, de fijne sfeer thuis, altijd volop en lekker eten. Ze hadden een kokki, een baboe, een djongos en een grote kebon (tuin) met heerlijke vruchtbomen.

Verstandig als hij was deed hij op school zijn uiterste best om te leren. Want dat had hij wel begrepen, je moest wat weten om het zo goed te hebben.

Alles liep op rolletjes, de toekomst zag er rooskleurig uit, maar als oudste van de vijf broers was Nono de eerste die begon te begrijpen dat er iets aan het veranderen was. Steeds meer hoorde hij over oorlog spreken. Zijn vader keek soms zeer zorgelijk.

Holland, dat was zo'n beetje het land dat de dienst uitmaakte in zijn Indië. Overal zag je Hollandse kantoren en de hoge pieten waren allemaal Nederlanders en dan natuurlijk mensen zoals zijn vader. 'Indische' noemde men die, zij waren ook Nederlanders maar dan in Indië geboren en meestal met Indische voorouders. De meesten hadden Holland nog nooit gezien. Ze kenden alleen verhalen over grote steden met moderne gebouwen, met alleen maar blanke mensen en heel veel industrie.

Verder was het er dikwijls koud en soms sneeuwde het, iets wat hier niet kon.

De meeste Nederlanders die met verlof gingen waren altijd blij als ze weer terug op Java waren. In dat koude kikkerlandje moet je niet te lang blijven, zeiden ze dan.

Maar nu hoorde men dat Holland bezet was door de Duitsers. Er had een verschrikkelijk bombardement plaatsgevonden op Rotterdam, de grote havenstad in Nederland.

Het beangstigde Nono dat Holland, waar hij zo geweldig tegenop zag en dat eigenlijk heerste over het grote Indië met zijn miljoenen inwoners en zijn duizenden eilanden, dat dat land nu zelf onder de voet gelopen was door een sterke macht aangevoerd door Hitler. Dat was een griezelige man, die de laatste tijd dikwijls in de krant had gestaan en die op Nono een erg onsympathieke indruk had gemaakt. Hij was de leider van Duitsland en nu ging dat Duitsland nog verder. België en Frankrijk werden ook bezet en zelfs Engeland liep gevaar, maar dan moest men over de zee en dat was niet zo gemakkelijk. Engeland was een groot eiland en niet gemakkelijk te veroveren. Onze koningin was er naar toe gevlucht. De Hollandse koningin was heel wat anders dan die griezelige Hitler. Zij was een prachtige dame, altijd heel mooi gekleed.

Nono had haar nooit echt gezien maar op alle kantoren hingen foto's van haar, de een nog mooier dan de andere. Nu woonde ze dan in Engeland, tijdelijk noemde men dat want eens zou ze weer naar haar eigen land terugkeren. Maar de berichten werden er niet beter op. In Europa was iets vreselijks aan de gang. Mensen schoten elkaar dood. Londen, de hoofdstad van Engeland, werd iedere dag vreselijk gebombardeerd. Er was geen verbinding meer met Nederland. Iedere radio-nieuwsuitzending werd vol spanning beluisterd. De hele sfeer in Nono's familie was veranderd. Spanning, ongerustheid en vooral de zorgelijke uitdrukking op het gezicht van Nono's vader sprak boekdele n. Zijn vader wist nog veel meer. Misschien wist hij ook wel wat hen nog te wachten stond. Steeds meer werd er gesproken over spanningen tussen Japan en Amerika en dan zou ook Indië bij de oorlog betrokken worden. Nono's mooie wereld stond op instorten.

Op 8 december 1942 klinken 's morgens de eerste berichten door de ether. Japan is Amerika aangevallen. De grootste Amerikaanse vloot en luchtbasis Pearl Harbour is

Het KNIL tijdens oorlogsoefeningen.

door een verraderlijke Japanse aanval vernietigd. Nono's vader moet in dienst. Als landstroomsoldaat wordt hij ingedeeld bij het KNIL. Dat is het Indische leger met veel Hollandse officieren en ook veel inheemse troepen zoals Ambonezen, Menadonezen, Javanen en ook Hollandse en Indische jongens. Ook tegen dit leger had Nono altijd erg opgekeken. Hij vond het stoere kerels die ieders respect afdwongen. Hij was wel eens meegevoerd naar een militaire parade. Het was een prachtig gezicht. Dit leger met zijn vele landsaarden in een schitterend schouwspel van marcherende troepen, dravende cavalerie, muziekkorpsen en een demonstratie van klewangvechters. Dit vreedzame spel was toch een grimmige voorbode van wat er nu te wachten stond. Zijn vader moest nu in militaire dienst, niet om parade te lopen, maar om straks als zij kwamen te vechten tegen de steeds verder oprukkende Japanse legers, die meedogenloos als een vernietigende wals over zuid-oost Azië dichterbij kwamen. Landen als Indo-China, Thailand, de Filipijnen, Birma en Malaka werden onder de voet gelopen en nu was Indië aan de beurt. Er heerste een geweldige spanning, want het bleek dat de Japanse legers veel sterker waren als iemand had vermoed. Luchtgevechten, zeeslagen, niets kon hun opmars stuiten. De Japanse expansie was begonnen en noch Amerika, noch Engeland, Nederland of China hadden er een antwoord op, op deze oorlog die al jarenlang bedreigd had en waar niemand zich serieus op voorbereid had. Het in allerijl sturen van Engelse, Australische en Amerikaanse troepen haalde niets meer uit. Zelfs de kolossale oorlogsschepen de Repulse en The Prince of Wales werden door de Jappen uitgeschakeld. Het wachten was op de val van Signapore en dan was ongetwijfeld Java aan de beurt. Op 15 februari 1942 gebeurde dat. Kort hierna volgde nog de slag in de Javazee, waarin zowat het hele restant van de Nederlandse marine ten onder ging. Op 28 februari 1942 landden de Jappen op Java. Nono begreep er niets meer van. Al die grote namen, de bondgenoten van Nederland, zijn niet opgewassen tegen dit Japan. Thuis hing een angstige spanning. Niemand weet waar vader is. Allerlei geruchten doen de ronde. Na enige dagen hoorde men dat Japan bedreigd had de stad Bandoeng te vernietigen. Het verbaasde toen niemand meer dat ook Nederlands Indië na de vele landen die waren voorgegaan, moest capituleren. Het KNIL had als eenheid opgehouden te bestaan. Dat kwam nog over de radio. Met de woorden "Vaarwel tot betere tijden" was het einde van het Nederlands gezag in Indië

aangekondigd.

In het gezin van Nono was maar één vraag : waar is vader ? Na enige tijd hoorde men dat veel KNIL-mensen opgesloten zaten in scholen, kampementen en andere grote gebouwen in Bandoeng en omgeving.

Nono, die intussen al vijftien jaar geworden was, wilde zijn vader terug. Samen met zijn één jaar jongere broer gingen zij op de fiets naar Bandoeng op 150 km afstand.

Hij moest dit doen. De onzekerheid en zijn moeder die geen geld meer had en soms heel stil voor zich uit zat te staren, de steeds dreigender wordende houding van de inlandse bevolking, dwongen hem te gaan. Hij miste zijn vader. Die zou voor al deze problemen wel een oplossing vinden.

Nono en zijn broer fietsten over de zanderige wegen. Ze hadden het moeilijk, maar ze moesten vader vinden, de belangrijke onmisbare schakel in hun leven. In Bandoeng zagen zij voor het eerst Jappen, kleine arrogante kereltjes, die in een voor hen vreemde taal scholden tegen blanke vrouwen, die nog vrij op straat liepen. Ze zagen ook dat een Jap een dame van de fiets trok. Zij moest stijf in de houding gaan staan en dan een buiging maken, een erg vernederend tafereel.

Samen trokken zij van de ene kazerne naar de andere. Wel vingen zij soms een glimp op van gevangenen achter prikkeldraad, maar contact kregen zij niet. Ze werden moe en moedeloos en toen ze bijna de moed hadden opgegeven kwamen ze bij het Jaarbeursgebouw, waar een stel Hollandse KNIL-mannen de stoepen aan het vegen waren. Ze liepen in hun richting. Een Jap met geweer met bajonet erop stond vergenoegd te kijken dat deze blanda's (blanken) dit vernederend werk moesten doen. Gelukkig hadden Nono en zijn broertje een nogal donkere huidskleur, zodat de Jap er geen erg in had dat zij Europeanen waren. Hij lette dan ook niet erg op hen en zij vroegen aan de Nederlanders naar hun vader. Een van hen wist te vertellen, dat hij twee dagen geleden op transport gesteld was. Er werd verteld naar Thailand om een spoorlijn te bouwen. Het was een teleurstellende mededeling, maar hoe meer zij vroegen, hoe duidelijker het werd dat dit de waarheid was. Hun vader weg, ver weg naar een onbekend land ! Het was een zware slag voor de jongens. De terugtocht was dan ook geen pretje.

Ze hadden onderweg bij vreemde mensen geslapen, maar in Nono's hoofd ging er zoveel om dat er van slapen niet veel was gekomen. Als oudste van vijf broers was hij nu verantwoordelijk. Geen vader, geen geld, daar moest hij iets op verzinnen.

Doodvermoeid waren zij na vier dagen weer thuisgekomen. Hun eerste reactie was een

BANDOENG

hevige huilbui. Moeder wilde zo gauw mogelijk weten wat er gebeurd was, en toen kwam met horten en stoten het verhaal, dat hun vader naar Thailand was getransporteerd. De kinderen huilden, moeder trachtte haar verdriet te verbergen. Het was een trieste toestand, maar het leven ging verder en meerdere malen nadien zag Nono zijn moeder met een gouden broche of armband weg gaan. Chinezen hadden altijd geld genoeg en voor minder dan de helft van de waarde kochten zij de sieraden op. Dan kon moeder weer eten kopen. Hoelang konden zij dit nog volhouden? Op zekere dag was er volop bedrijvigheid in hun dorp. Japanse vrachtwagens reden af en aan en er werden loods en gebouwd. Een groot stenen huis moest worden ontruimd, want daar kwamen Jappen in te wonen. Nono ging uit verveling weleens kijken. Op een dag zag hij een volle vrachtwagen met levensmiddelen: rijst, katjang idjoe (te vergelijken met een erwt), droge vis, dendeng (gedroogd vlees). Kortom van alles wat Nono's moeder goed gebruiken kon en waar ze geen goud voor weg hoefde te brengen. Nono kreeg een plan.

Hier ga ik stelen, dacht hij. Nu kon hij tonen wat hij wilde doen om de plaats van zijn vader in te nemen.

Dagelijks observeerde hij de omgeving en de Japanse wachtposten die om de goedangs (pakhuizen) bewakingsdiensten liepen.

Toen hij wist hoe alles op uur en tijd verliep, maakte hij zijn plan. Met niemand had hij er over gesproken, ook thuis niet. Dan had hij nooit toestemming gekregen en was de angst onverdraaglijk geweest.

Het was maandagavond. Bewapend met een soort hakmes, een flashlight en enkele zakken ging Nono op pad. Alles moest volgens plan worden uitgevoerd. Precies om tien uur stond Nono op de plaats waar hij, doordat de wacht op dat moment werd afgelost, ongezien bij de loods kon komen. Met het hakmes maakte hij heel snel een gat in de bamboewand. Daarin had hij geoefend. In het donker van de loods was het even zoeken. Met een korte, snelle flits van zijn lamp oriënteerde hij zich en bekeek de zakken die in de buurt stonden. Hij maakte op de tast een gat in de baal rijst en liet de onzichtbare stroom in een van de meegebrachte zakken lopen. Zo ging het ook

De geharde krijgers van Nippon, die in kort tijdsbestek enorme successen boekten.

met de katjang idjoe, hij vond ook gedroogde vis en dendeng. Nu nog een blik olie en dan rustig wachten tot de posten weer afgelost werden.

Het was een uur vol spanning en angst. Als de Jap een ronde om het gebouw maakte, kwam hij vlak langs Nono, die zich door een kuchje of een beweging zou kunnen verraden. Het liep allemaal goed af.

Om elf uur hoorde hij de Jappen in de verte hun schreeuwerige commando's geven, die bij de aflossing hoorden. Nono was nu zwaar beladen en had meer moeite om de terugweg te vinden, maar het lukte en met een bonzend hart maar dolgelukkig kwam hij thuis.

De broertjes sliepen al en Nono's moeder zat een beetje ongerust te wachten op haar oudste zoon. Wat schrok dat lieve mens toen ze Nono met de buit zag binnenkomen.

Ze dacht onmiddellijk "Dat heeft hij bij de Jappen gestolen". Het kostte Nono moeite om te vertellen waarom hij dit gedaan had. "Straks als vader terugkomt heeft u niet eens een trouwring meer", zei hij.

Ze spraken af er niets van aan de broertjes te vertellen, want als hij voor zoiets gepakt werd kon het weleens gevangenisstraf worden en zelfs het afhakken van handen was de Jappen niet vreemd.

Het leven had weer een beetje een zonnige kant gekregen. Er was volop eten en als Nono zag dat de voorraad opraaakte, haalde hij dezelfde streek uit. Volgeladen met het broodnodige kwam hij terug. Toen gebeurde het volgende.

Behoedzaam als altijd kroop Nono de loods binnen en hij stond juist op het punt de zakken te gaan vullen toen de lichten aanflitsten.

Drie Jappen gewapend met revolvers en stukken hout stormden op hem af. Ze rammel- den er op los onder het uitschreeuwen van hun bekende vloeken en scheldwoorden : bagero, canero.

Nono kroop over de grond. Men schopte en sloeg hem alsof hij een moordenaar was. Toen hij meer dood dan levend bleef liggen, stopten de helden. Ze bonden een touw om zijn nek en sleurden hem zo naar de wacht, waar hij door de commandant in een cel op een bamboe brits werd gelegd.

Toen Nono uit zijn bewusteloosheid bijkwam, was het pikdonker. Zijn lichaam deed overal pijn. Overal bulten en bloedige schrammen. Het eerst gingen zijn gedachten naar zijn moeder en zijn broertjes. Wat zouden die in angst zitten. Het werd een slapeloze nacht. Toen het licht begon te worden zag Nono pas goed hoe ze hem toegetakeld hadden, maar dit was nog maar het begin.

Om negen uur werd hij opgehaald en tussen twee gewapende Jappen weggebracht naar de

Kenpeitai, de Japanse militaire politie.

Hij kreeg een langdurig verhoor. In allerlei talen door elkaar, Engels, Maleis, Hollands en Japans probeerde men te weten te komen waarom hij gestolen had. Dit was niet voor zijn moeder en zijn broers maar zeker voor de vijand. Die bekentenis wilde men van hem horen, maar Nono gaf geen krimp.

Ze dreigden dat ze ook zijn moeder en zijn broers gevangen zouden zetten, maar ook dat hielp niet. Hij kon toch niets bekennen wat hij niet gedaan had.

De dagen verstreken. Er waren nog meer gevangenen, allemaal jongens en mannen. De een had een briefje gesmokkeld, een ander was brutaal geweest. Gezamenlijk moesten zij in de brandende zon corveewerk doen met een bewaker in hun onmiddellijke nabijheid, want men mocht niet met elkaar spreken. Regelmatig werden zij door de kenpeitai verhoord en meestal ging dat gepaard met slaag. Toen men na twee weken nog niets wijzer was geworden van Nono, bracht men hem naar een binnenplaats. Daar stond een katrol opgesteld, net als boven een waterput. Weer vroeg men hem voor wie het eten bestemd was en weer zei Nono voor mijn moeder en mijn broers. Een touw werd om zijn enkels gebonden en met zijn hoofd naar beneden werd hij aan de katrol naar boven getrokken. Het was vreselijk om zo te hangen. De ondervraging ging verder en weer kwam hetzelfde antwoord. Een paar Jappen kwamen met een kuip water. Deze werd onder het hoofd van Nono geplaatst en men liet hem weer zakken, nu met het hoofd onder water. De arme jongen spartelde en gilte. Ook dit beulenwerk had geen resultaat. De Jappen verlangden iets van hem wat niet bestond, een bekentenis die er niet was. De kenpeitai stopte met de ondervraging en meer dood dan levend werd Nono naar zijn cel teruggebracht. Het duurde ruim vierentwintig uur eer hij weer een beetje op krachten was.

Daarna ging het gevangenisleven weer zijn gewone gang. Grassprietjes plukken die tussen de stenen groeiden, soms de mogelijkheid om met de medegevangenen enkele woorden te fluisteren. Ook zij hadden dezelfde martelingen en folteringen ondergaan. Soms zag je een glimp van de buitenwereld. Je zag hoe de Japanse wachtposten mensen van de fiets trokken en hun dwongen om een Japanse buiging te maken. Dat was een soort eerbetoon waar iedereen een afschuw van had. Soms zagen zij ook Indische dames vergezeld door Japanse officieren. Deze konden de situatie niet meer aan. De behoefte aan geld en eten, aan alles wat hun kinderen nodig hadden, gaf jonge moeders geen andere uitweg dan bij de Jappen gaan werken. In

vele gevallen werden zij de vriendin van een officier met alle égarde die daaraan verbonden waren. Het betekende voor hen voedsel voor hun kinderen en familie, meer overlevingskansen, maar ook de minachting van hun landgenoten. Nono zag het aan met lede ogen. Hij bad dat hij nooit zijn moeder onder hen zou zien.

De weken en maanden verstreken. Nog enkele malen had hij dezelfde martelingen moeten doorstaan. Zijn medegevangenen hadden toe moeten kijken, dit alleen om hun angstig te maken voor een volgende marteling.

Maar hij had niets te bekennen.

Na enkele maanden begreep de kenpeitai dit en hoewel zij tot de laatste minuut bleven vragen voor wie het eten bestemd was geweest en Nono bleef ontkennen, zelfs na de belofte dat hij vrijgelaten zou worden, gaven ze hem zijn vrijheid terug.

Als een wrak kwam hij thuis. Er was vreugde maar ook verdriet. Zijn moeder zag dat deze tengere vijftienjarige jongen totaal ontredderd was. De lidtekens, de blauwe plekken, maar vooral zijn geestelijke toestand. Wat had men met deze jongen gedaan?

Langzaam, heel langzaam herstelde hij. Langzaam, heel langzaam kwamen ook de verschrikkelijke verhalen los. Soms lag Nono in zijn slaap te gillen, badend in het zweet werd hij dan wakker. Zijn moeder zat dan al naast hem op de rand van het bed. Ze probeerde hem te troosten. Zo gingen de eerste maanden voorbij.

Toen Nono weer voldoende hersteld was, dacht hij weer aan het eten wat zijn moeder

zo hard nodig had. Stelen durfde hij niet meer. Wel ging hij met zijn jongere broertjes een handeltje opzetten. Zij bakten samen met moeder Indische koekjes en verkochten die bij Chinezen en ook wel bij de gemeenschap die voor de Jappen werkte, maar dat kon hem niets schelen. Nono leerde ook strijken en verdiende daar ook wat extra mee en zo haalde het gezin het einde van de oorlog. Tientallen jaren later heb ik Nono in Nederland leren kennen. Hij heeft mij dit verhaal verteld. Hij was toen al lang getrouwd en had drie kinderen. Zijn vrouw en de kinderen moeten nu nog dikwijls ervaren, wat hun vader als vijftienjarige jongen heeft meegemaakt. Hij heeft nachtmerries en aanvallen van woede. Vreselijke tonelen, maar gelukkig heeft hij een dappere Indische vrouw, die van de erbarmelijke toestanden in die tijd ook heel veel heeft meegemaakt en zodoende begrip kan tonen voor alle ellende die zo diep in haar man zit geworteld.

Nono's moeder is in Nederland gestorven. Regelmatig gaan zij haar graf bezoeken. Ook zijn broers wonen nu in het kikkerlandje, wat zij vroeger alleen maar kenden uit de verhalen van teruggekomen verlofgangers. Zijn vader heeft Nono nooit terug gezien. Die is gestorven tijdens de dwangarbeid aan de beruchte Birma-spoorlijn.

Hij draagt altijd een foto van het graf van zijn vader op het ereveld van Kachanabury bij zich en de enige wens die hij nog heeft is ooit persoonlijk een bloemetje te leggen op dat graf.

Het graf van Nono's vader, voor en na de herbegraving.

DE DONKERE NACHT

Na de val van Java en de overige eilanden van onze Indische Archipel brak er een sombere tijd aan voor dit land. 350 jaar koloniale overheersing was voorbij.

350 jaar van profiteren, zoals ook velen het noemden was verleden tijd maar ook 350 jaar van ontwikkeling en vooruitgang, van het brengen van economische welvaart, leerstelsels op Europees niveau, hygiëne, wegenbouw, maar vooral de humanitaire wijze waarop dit de laatste tientallen jaren was gebaseerd.

De gordel van smaragd werd nu door een geel gekleurde, op expansie beluste horde overheerst, sadistisch en op beestachtige wijze omspringend met alles en iedereen die niet wilde buigen voor hun oppermacht, want Nippon was het bevrijdende leger, kwam hen bevrijden van het Nederlandse kolonialisme, maakte een einde aan het weldadige leven van de Nederlandse overheersers en dit manifesteerden deze bevrijders met martelingen, met executeren, met slavenarbeid en met alles wat niets met humaniteit te maken had. Een hypocriet geel kleed bedekte de gordel van smaragd.

De hele Europese gemeenschap zat opgesloten. Het roemruchte KNIL zat machteloos achter de kawat (prikkeldraad).

Hun ontoereikende mankracht was niet in staat geweest dit oppermachtige leger tegen te houden, een leger dat zo voorbereid was op deze oorlog dat het over Zuid Oost Azië walste alsof er geen Amerika, Engeland, Australië of China bestond. Voor dit leger moest iedereen buigen, wat uiteindelijk resulteerde in het opsluiten van de hele in Nederlands Indië wonende Europese gemeenschap. Nadat het KNIL in eerste instantie was opgesloten volgden de burgers, ambtenaren die alleen maar tegen hadden dat zij Nederlanders waren, vrouwen van de Europeanen, die als minderwaardig werden beschouwd en op de meest onmenselijke wijze werden samengedreven in woonwijken of kampen, die niets met menselijk respect te maken hadden. En dan de kinderen, onwetend van alles wat zich op deze wereld van hebzucht, expansie en machtswellust afspeelde werden het slachtoffer van deze strijd.

De dagelijkse rij voor voedsel in één der kampen. De rantsoenen worden door de kampbewoonsters zelf bereid en verdeeld.

Zij werden door ondervoeding, door gebrek aan medicijnen, door gebrek aan studie en normale omgangsvormen kampkinderen, die daar hun hele leven de gevolgen van zouden blijven dragen. Het niet op normale wijze opgevoed worden, het niet op normale wijze de jeugd beleven die voor ieder kind onmisbaar is, bleek later de grootste handicap te zijn die men maar bedenken kan. De hele Europese gemeenschap in het voormalige Indië moest gestraft worden op een manier, die voor ieder weldenkend mens onbegrijpelijk is de verlaging van het menselijke tot bijna het dierlijke is ongeloofelijk, maar wel waar als het betreft de Japanse overheersing in die jaren.

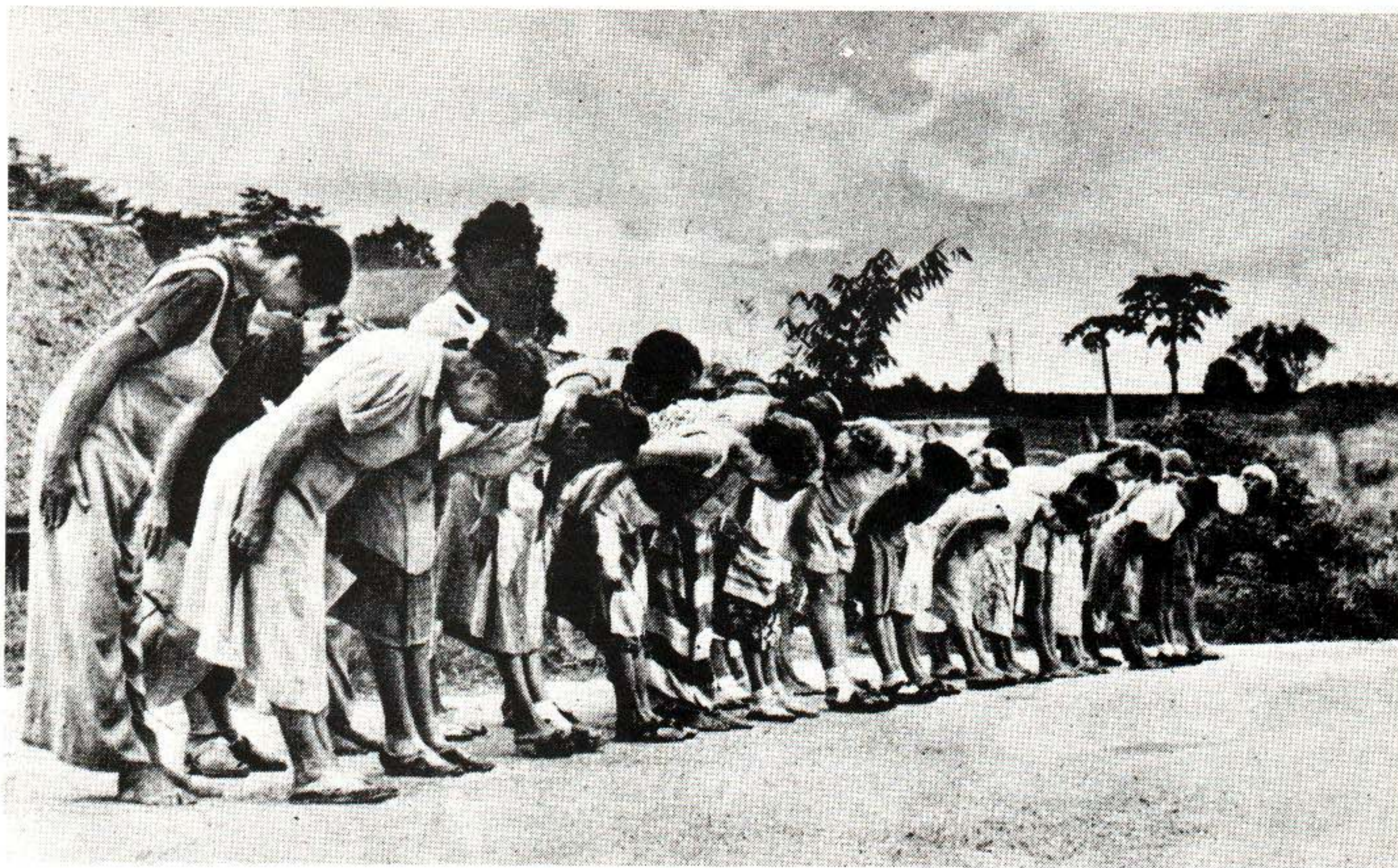
De gordel van smaragd met zijn overwelldigende sterrenhemel, de duizenden, honderdduizenden prachtige sterren, die als glinsterende edelstenen uitgestrooid tegen de nachtelijke hemel een lust waren voor het oog, had nu iets duisters gekregen. Er was iets verloren. De wereld van gezellig samenzijn in kantine of sociëteit was voorbij. De wereld van hard werken, van vooruit streven, presteren en een doel bereiken, deze hele wereld was door dat gele geweld in elkaar gestort. De Japanse gelaarsde

voeten vertraptten een maatschappij waar nog zoveel eerlijke en oprechte toekomstplannen lagen.

Nederlands Indië had opgehouden te bestaan. Niet op de manier zoals H.M. Koningin Wilhelmina het had gewild, maar zoals Soekarno het wilde. Weg met de Nederlanders, eruit! Weg met alles wat van hem een eervol onafhankelijk strijder had kunnen maken, een strijder die verdiend had te mogen winnen, maar dan op een manier waarmee hij zijn volk geëdiend had. Door samenwerking en tijd een vrij Indonesië. Niet op die huichelachtige manier alsof Japan de bevrijder was. Zij waren bezetters, overheersers. Japan was een op macht beluste natie, die iedereen in Azië onder de voet wilde lopen en waarvan Soekarno slechts een marionet had mogen zijn.

Jaren van onderdrukking, vernedering, ziekte en ellende waren angebroken. Jaren van honger, verdriet om de vele doden, het gescheiden moeten leven, de altijd terugkerende vraag: 'hoe lang nog?' Vertwijfeling en angst. 'Waar zal zij zijn? Waar zal hij zijn?'

Dat was het leven van de Europese gemeenschap in het bezette Nederlands Indië en dat duurde drie en een half jaar.

De vrouwen moesten groepsgewijze 's ochtends en 's avonds een buiging maken voor hun bewakers en hen individueel met buigingen begroeten bij een ontmoeting.

Winter van het KNIL

Een mensenleven wordt vaak in vier jaargetijden verdeeld. Van de geboorte tot het twintigste jaar de lente, het ontluiken, de groei, het ontdekken van het leven en van de wereld met al zijn mogelijkheden. Maar vooral het mens zijn, het opperwezen met verstand en de begaafdheid om te profiteren of te misbruiken, al de mogelijkheden die binnen het menselijk bereik liggen.

Van het twintigste tot het veertigste levensjaar heet dan zomer. De periode van positie kiezen in de maatschappij, trouwen, vader worden, het intens genieten van al het mooie dat de wereld en het leven te bieden heeft, de grote bloei met zijn prachtige zomerse kleuren. Maar dan heeft men ook al ontdekt dat er brandnetels en cactussen tussen al dat moois groeien.

Van het veertigste tot het zestigste jaar is de herfst van het leven, een stapje terug, verlies van energie. Maar wereld- en levenswijsheid beginnen hun vruchten af te werpen. Men kan al terugblikken, afwegen of men het wel goed gedaan heeft. In deze periode wordt men ook grootvader, een duidelijk bewijs dat de jaren beginnen te tellen. Maar tot de zestig kan men nog vele mooie dingen ervaren, nog met volle teugen genieten. Het leven kan nog net zo mooi zijn als de herfstkleuren in bos en park.

Dan komt de winter, van zestig tot tachtig. Een periode die velen van ons niet meer halen. Overleef je het wel dan behoort je tot de allersterksten.

Wat heeft dit nu allemaal met ons KNIL te maken?

Welnu beste mensen, iedere echte vooroorlogse Kniller is in de winter van zijn leven aangeland. De eerste bijzonderheid is dat deze winter parallel loopt met de winter van de twintigste eeuw, want ook onze eeuw is aan zijn laatste twintig jaar begonnen. En als de poorten van de volgende eeuw open gaan, zullen er zeer weinig ex-Knillers staan te dringen om daar nog binnen te stappen.

En zij die er staan, en dat is vast en zeker, lopen vast niet voorop om de poorten mee open te gooien en te roepen "2000 hier ben ik". Nee, dat zal meer binnensloffen zijn, met wel de grote voldoening en dankbaarheid dat men dit nog mee heeft mogen maken.

Het einde van een KNIL generatie is dan onherroepelijk in zicht en dat betekent het einde van een bijzonder ras. Een ras dat nu al tot de verbeelding spreekt van vele jongeren. Een legendarisch leger, waar men dan

alleen nog over kan lezen en een stukje geschiedenis op school moet leren.

Men zal in de historie spreken over koloniale overheersing, over binnenlandse opstanden, over politionele acties, patrouilles en onderdrukking, over helden en lafaards. Maar hopelijk ook over een Nederland dat daar cultuur, onderwijs, hygiëne, wegeaanleg en nog veel meer heeft gebracht voor de ontwikkeling van dat prachtige land waar wij ruim driehonderd jaar het onrecht bestreden en het recht handhaafden.

Wij behoren tot de laatste groep die nog iets uit kunnen dragen, iets kunnen vertellen over die tijd. Daar moeten wij gebruik van maken. Wij moeten er mede voor zorgen dat er iets achterblijft van ons, vooral de positieve kant. Het vele mooie, onze verbondenheid met de bevolking daar, die niet rustte op vijandschap maar op vriendschap en begrip. Zelfs nu gaan wij nog graag terug naar dat land waaraan we zulke fijne herinneringen hebben, waar we van hielden. Indonesië als vakantieland heeft velen van ons deugd gedaan. De groene sawahs, de wuivende klapperbomen, de fel gekleurde kabaja's, de betja, de dogkar, de brutale maar vriendelijk lachende ogen van een javaans jongetje en het siripruimende oudje, we hebben er weer van genoten.

Veertig jaar geleden, toen we nog in de zomer van ons leven waren, dachten velen van ons dat het leven voorbij was. Dat we ergens zouden wegrotten in de jungle van Thailand, Birma en Sumatra of in de mijnen van Japan. In dezelfde tijd heb ik een lezing bijgewoond over atoomsplitsing. De spreker zei dat deze mogelijkheid zo omvangrijk, zo vernietigend zou kunnen zijn dat god die uitvinding wel niet zou toestaan. Dezelfde spreker heeft zijn leven te danken aan de uitvinding van de atoombom, want was die er niet gekomen dan had hij nu in een van de massagraven gelegen die wij op last van de Jappen zelf moesten graven. De brede, diepe kuilen die voor de gevangenenkampen gegraven moesten worden en die volgens de Jap moesten dienen als valkuilen voor eventuele tankaanvallen, waren massagraven, voor ons bestemd.

De vernietigende atoombommen op Nagasaki en Hiroshima zijn de creditrekening geweest voor de aanval op Pearl Harbour, maar betekenden voor ons de bevrijding, het einde van de oorlog. Het niet ten onder gaan in de verdelging die voor ons bestemd was. Een verdelging die honderdduizenden mensenlevens gekost heeft. Een teken voor wat een

volgende oorlog wil zeggen. Maar ondanks het sterk gegroeide pacifisme blijft de wapenwedloop onverminderd doorgaan en staan we voor een tijdperk waarin één druk op de verkeerde knop een onoverzichtelijke ramp zal betekenen.

Wij die weten wat oorlog betekent, wij die gehoopt hadden dat de tweede wereldoorlog de laatste zou zijn, wij hebben deze naieve ideeën vervangen door de harde werkelijkheid. Er is altijd wel ergens oorlog.

Tientallen zijn er na de onze geweest en zo zal het blijven op deze aarde.

Misschien is onze winter en de winter van deze eeuw ook wel de winter van het aards

bestaan. Er lijkt geen mogelijkheid om van deze wereld een vrienden-wereld te maken. Een wereld van vrede, van uitwisseling, van al het mooie. Nee men stuift regelrecht naar een derde wereldoorlog en dan is het onze taak in de winter van ons leven te trachten een steentje bij te dragen om die algehele vernietiging te voorkomen.

Wij weten wat vriendschap is : korreltjes rijst hebben wij samen gedeeld, doodzieke vrienden bijgestaan tot hun laatste levensminuut, wij kennen het woord vriendschap in zijn allergrootste betekenis, daarom is onze laatste taak dit woord uit te dragen aan iedereen en overal, want onze laatste boodschap moet zijn VRIENDSCHAP IS VREDE.

Deel III KNIL herinneringen is in korte verhalen een samenvatting van de gebeurtenissen in het voormalige Nederlands Indië rondom de Japanse bezettingstijd. Het opsluiten van de Europese gemeenschap, vrouwen, kinderen, burgers en militairen ; zij allen verdwenen in kampen en moesten zich op de meest primitieve wijze zien te behelpen. De ogenschijnlijke gelukkigen die niet in het kamp werden opgesloten, waren de Indische families, maar hoe slecht zij het hadden om in hun levensonderhoud te voorzien kunt u ook in dit deeltje lezen.

Evenals van de vorige delen staat de schrijver zijn winstaandeel af aan de Stichting "BUNGA MELATI" als bijdrage aan de organisatie van deze jaarlijks terugkerende reünie.

Henk de Wit.

Omslagfoto : De aanval op Pearl Harbour.

Enkele foto's geleverd door de Familie van de Broek.

Serie: "Breda en Omgeving in de Tweede Wereldoorlog".

Reeks: "Bredanaars in den Vreemde". K.N.I.L. Herinneringen deel 3.

Uitgave: "Brabantia Nostra", Vogelenzanglaan 3, 4835 EL Breda.

Telefonische inlichtingen: 076 - 651837.

Verschijnt 4 x per jaar

Prijs: f 9,90.

Postverzending : Na storting van f 14,90 (f 9,90 + porto en adm. f 5,00)

Op postgiro no. 14.12.13.8 t.n.v. C.P. Coenders,
Vogelenzanglaan 3, 4835 EL Breda

met vermelding: KNIL-herinneringen.

